

**МАЦКЕВИЧ Р. М. ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ІНСТИТУТУ ЛОБІЗМУ В УКРАЇНІ. — ОДЕСА: ФЕНІКС, 2013. — 168 с.**

Лобізм як професійна діяльність з метою впливу певних груп інтересів на владу став широко відомим ще на початку XIX ст. в США і у Великобританії. Термін походить від слова «лобі»¹ — особливі організації, які легальним чином впливають на законодавців будь-якого рівня.

Лобізм в сучасній Україні стає важливим чинником політико-правового процесу і соціально-політичного життя. Для реалізації своїх різноманітних інтересів велика кількість суб'єктів лобізму активно використовує всілякі методи і технології для впливу на органи законодавчої і виконавчої влади. У зв'язку з цим виникає потреба у вивченні проблем/основ лобізму і прогнозуванні його розвитку й законодавчого впорядкування.

Саме лобізму в Україні присвячене ґрунтовне монографічне дослідження молодого науковця Романа Миколайовича Мацкевича, який подавав великі надії, не здійсненні через його передчасну смерть. Автор висвітлив у своїй оригінальній праці історію зародження і діяльності маловідомого та малодослідженого, але неординарного політико-правового чинника в Україні — лобізму.

Перший розділ присвячений природі та характерним ознакам лобізму. На основі глибокого аналізу документального матеріалу автор дослідив структуру, функції, законодавчу базу, практику лобістських організацій як за кордоном, так і, в першу чергу, в Україні. Особливу увагу автор звернув на трактування в науковій літературі часто зовсім протилежних аспектів діяльності лобістів. Історіографічний параграф відрізняється високим рівнем аналітичного підходу до праць сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідників. Так, автором було використане широке коло наукових праць українських вчених, які аналізували різні аспекти становлення, розвитку та функціонування лобізму. Інші ж співвітчизники за предмет своїх досліджень взяли конституціональні основи лобістської діяльності та можливості законодавчого регулювання цього процесу в Україні. Автором відзначені і праці російських вчених, увага яких зосереджена здебільшого на проблемах правового регулювання лобізму в Росії та інших країнах.

Лобізм як необхідний елемент регуляції суспільно важливих процесів найбільше досліджувався політологами і соціологами Західної Європи і США. Причому одні з них звертають увагу на негативний характер діяльності лобі, такі як корупція і політична деформація. Інші ж, навпаки,

¹ Лобі (англ. Lobby — приймальня, вестибюль, кулуари) — представники фінансових, промислових корпорацій, військових структур, окремих соціальних і національних верств населення, які прагнуть впливати на законодавчі органи чи окремих її членів — державних чиновників з метою прийняття або відхилення їх рішень.

дотримуються діаметрально протилежної думки, вважають, що лобізм на сьогодні є невід'ємною частиною демократії євро-американського світу.

Особливості процесу формування лобізму залежать від багатьох факторів. Назвемо тільки деякі з найбільш притаманних українському політикуму. Функція лобізму, стверджує Роман Мацкевич, як особливого політичного явища в демократичному суспільстві, базується на праві кожного громадянина спрямовувати індивідуальні та колективні звернення органам державної влади та посадовим особам. В Україні ж ця його функція відсутня. Тому лобіюванням тут займаються паблік-рілейшнз.

Таким чином, зазначає автор у висновках до першого розділу, лобізм як явище суспільно-політичного життя євро-американського світу вже сформувався як окрема професійна діяльність, закріплена в законодавстві. Лобізм є однією з найважливіших форм впливу суспільства на державу.

В другому розділі розглядається інституалізація лобізму в Україні. Особливо вдалим є параграф перший, в якому Роман Мацкевич ретельно проаналізував становлення та функціональні особливості інституційних складових лобізму в Україні. Цивілізований лобізм, інституалізація якого давно відбулася в демократичних країнах, впливає на суспільство і владу. Слід звернути увагу на те, — підкреслює автор, — що саме правове врегулювання можливостей лобіювання є одним з найбільш важливих і визначальних компонентів відкритого діалогу влади і суспільства, у першу чергу, з підприємницьким сектором економіки України.

В Україні нині йде форсоване впровадження демократичних засад. Тобто демократичні інститути створюються в прискорений спосіб і підтримуються авторитарними методами. У Верховній Раді лобіювання стало особливою системою функціонування представництва групових інтересів в органах влади. Процес формування бізнес-еліти в Україні починався за протекції політиків і чиновників. Тому немає чіткої диференціації економіки і політики. Свої інтереси бізнесмени найчастіше захищають безпосередньо з кабінетів Верховної Ради або міністерств. Тому в Україні немає інституту політичного лобізму в його класичному європейському варіанті.

Сьогодні український лобізм має переважно стихійний, неупорядкований характер. А проявляється він через тиск на Верховну та місцеві ради, Кабінет Міністрів делегованими від бізнесменів представниками. При цьому використовується ціла низка недозволених методів: підкуп чиновників, погрози, шантаж, залякування тощо.

У наступному параграфі цього ж розділу чітко окреслено інститут лобізму як елемент системи представництва груп інтересів. Автор уточнює, що в Україні на сьогодні існує дві категорії лобі — професійні і регіональні. До перших належать аграрне та комерційне. Представники комерційного лобі — це в цілому люди, які прийшли з бізнесу. Зрощення влади з власністю, велика корупція, що диктує необхідність відокремлення політики від капіталу, формування сучасної політичної еліти — це ті фактори, які заважають українцям утвердитись в європейському виборі. Сюди ж відносяться і стагнація політичної системи України, надмірна заполітизованість еліт і боротьба між різними угрупованнями на шкоду загальнонаціональ-

ним інтересам. Взагалі ж потрібні норми закону, які б легалізували лобізм, позбавивши його методів кримінального світу.

Третій (і останній) розділ даного дослідження присвячено організаційно-правовим основам функціонування інституту лобізму в Україні. Найважливішим методологічним положенням праці Р. М. Мацкевича є обґрунтування об'єктивності функціонування інституту лобізму в правовому полі українського законодавства та його впливу на владні структури. На сьогодні, зазначає автор, український лобізм має мафіозний характер. Лобіювання в Україні проявляється в зіткненні олігархічних кланів, а багато хто з політиків продовжує суміщати свою участь в бізнесі з участю в політиці, лобіюючи власні інтереси. Лобізм як явище знаходиться в Україні у повному розквіті, при тому що Верховна Рада так законодавчо і не закріпила його легітимність. Тому лобізм в Україні має олігархічний характер. Нічого спільного з традицією лобізму в демократичному світі він не має.

Виходячи з вже сказаного, автор пропонує унормувати власне демократичну практику захисту і просування інтересів. Це мають бути інтереси не приватних осіб чи окремих комерційних структур, а суспільних груп та галузей народного господарства.

Окрім того, цивілізований лобізм кардинально відрізняється від лобізму олігархічного тим, що він не руйнує моральних і правових засад суспільства, а покликаний регулювати інтереси, часом протилежні, різних соціальних груп задля пошуку гармонії у суспільстві на основі загальноприйнятих морально-етичних норм. А поки що лобізм законодавчо не внормований, а значить він не є легітимним.

Цілком переконливо виглядають і висновки рецензованого дослідження Р. М. Мацкевича. Автор рекомендує з огляду на характерні риси лобізму в Україні створити нормативно-правове поле реалізації інтересів суб'єктів лобіювання. Серед варіантів розвитку лобізму в Україні можна розглядати три сценарії. Перший — це встановлення кордонів впливу груп тиску. Другий сценарій передбачає залучення лобістами до своєї діяльності органів державної влади і ліквідацію конкурентів. У третьому сценарії політична нестабільність і обмеженість ресурсів визначають боротьбу груп тиску за монопольне представництво визначеної категорії інтересів.

Саме третій варіант видається найбільш реальним. Йому сприяють особливості нинішньої політичної ситуації, а також існування традиції протекціонізму у відносинах між владою і групами тиску. Тут першочерговим є прийняття низки законів, що будуть регулювати і обмежувати поле лобістського впливу. Серед них — закон про державну службу, законодавчі акти, що регулюють фінансування виборчих компаній, володіння і використання ЗМІ тощо.

Отже, процес формування правових основ інституту лобізму в Україні є багатофакторним елементом розбудови громадянського суспільства. Демократизація політикуму вимагає дотримання законів всіма учасниками його процесів. Суспільні відносини у сфері лобіювання є досить специфічним політичним інститутом. Тому правове врегулювання його функціо-

нування суттєво вдосконалив систему здійснення конституційних прав і свобод громадян.

Високо оцінюючи рецензовану роботу Р. М. Мацкевича, вважаємо доцільним зробити деякі зауваження. Не всі розділи написані рівноцінно, з достатньою аргументованістю. Незважаючи на вражаючий своїми розмірами науковий апарат дослідження, варто зауважити, що автором не використані деякі праці з історії і сучасності лобізму за кордоном¹.

Монографія Р. М. Мацкевича безперечно посяде одне з першорядних місць в історії вивчення інституту лобізму в сучасній Україні. Це дослідження стане в пригоді не тільки фахівцям, але й широкому колу читачів, які цікавляться сучасними проблемами трансформації й модернізації українського суспільства. Видання важливе також з огляду підготовки нового покоління фахівців зі спеціальностей «Історія», «Культурологія», «Політологія», «Соціологія», «Правознавство» тощо.

В. В. Багацький,
*доцент кафедри культурології
ОНУ імені І. І. Мечникова*

¹ Лозанский Э. Д. Этноты и лоббизм в США. О перспективах российского лобби в Америке. — М.: Международные отношения, 2004. — 272 с.; Политическая социология / Под ред. член-корр. РАН Ж. Т. Тощенко. — М., 2002. — 495 с.